

نقش فضای مجازی در افزایش قدرت نرم (مطالعه موردی: جمهوری اسلامی ایران)

مهدی زکوی، یوسف طرفی سعیداوی^۱

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۱۲/۲۶

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۱۰/۲۸

چکیده:

در عصر جدید رسانه‌های مجازی در حال تردی شدن به امپراطوری های بزرگ می‌باشند و فضای مجازی، فضای قدرت‌های بزرگ است. منطق و محیط جنگ، سستی براساس منطق و محیط جنگ، در فضای مجازی دگرگون شده است. اگر تا پیش از این، منطق پیروزی در جنگ، سستی، برخورداری بیشتر از نیروهای فیزیکی و ابزارآلات فیزیکی بود. (گرچه این منطق همچنان با شدت و ضعف‌هایی پابرجاست)، اما بدون تردید، ظهور محیط مجازی، باعث دگرگونی و تشکیل اساسی در این منطق شده است. این فضا، قدرتی را به‌عنوان قدرت نرم به‌وجود آورده است و این فناوری، بسیاری از عرصه‌های تقابل را متفاوت از گذشته ساخته است. به این صورت که پستوانه هر اقدام نرمی قدرت نرم قرار دارد؛ به‌نحوی که قدرت نرم لازم و ملزوم یکدیگرند. جمهوری اسلامی ایران دارای پایگاه قدرت نرمی است که پایه‌های آن تشکیل شده از رهبری آن، فرهنگ و هویت ایرانی و اسلامی، توده‌های متصل و متشکلی که قابلیت انسجام و بسیج بالایی دارند، فضای مجازی در خدمت جبهه معارض انقلاب اسلامی قرار گرفته است. مقاله حاضر با هدف نقش فضای مجازی در افزایش قدرت نرم (مطالعه موردی: جمهوری اسلامی ایران) با روش توصیفی-تحلیلی و با استفاده از منابع کتابخانه‌ای انجام شد. سؤال پژوهش حاضر این است که فضای مجازی چه نقشی در افزایش قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران دارد؟ که فرضیه بیان می‌کند به‌نظر می‌رسد توسعه فزاینده فناوری اطلاعات و ارتباطات و مشکلات روش‌های سخت و تاثیرگذاری سریع و عمیق قدرت نرم در ابعاد مختلف اقتصادی اجتماعی، سیاسی، نظامی و دیپلماسی با ظهور عصر مجازی، بیت‌ها و بایت‌ها. و سایت‌ها که فاصله بین میدان عمل و هدف نبرد را بسیار کم کرده است.

واژگان اصلی: جمهوری اسلامی ایران، فرهنگ و هویت، فضای مجازی، قدرت نرم.

مقدمه

در دنیای امروز که عصر ارتباطات نام گرفته است، رسانه‌ها و وسایل ارتباط جمعی به واسطه سرعت، تداوم و وسعت جهانی به مثابه جزء لاینفک ارتباطات اجتماعی در نظر گرفته می‌شوند، به گونه‌ای که تصور دنیای بدون رسانه برای ما غیرممکن است. این درحالی است که در طول چند دهه گذشته با تغییرات ایجاد شده در فناوری رسانه، ظهور رسانه‌های نوین باعث رسوخ بیشتر تکنولوژی در زندگی انسان‌ها شده و بالطبع به واسطه شیوه و تاثیرات استفاده، تغییرات فرهنگی متعددی را در خانواده‌ها و جامعه به وجود آورده است. فضای مجازی که به فضای مجازی رسمی و غیر رسمی (شامل رسانه‌های نوین یا همان شبکه‌های اجتماعی و پیام رسان‌ها) تقسیم بندی می‌شوند (مکی و همکاران، ۱۴۰۰: ۲۸۳) از آن‌جا که حاصل و مولود تکنولوژی شبکه جهانی اینترنت است، به خودی خود از ویژگی‌های جذاب و مهمی برخوردار است که از مهم‌ترین آنها می‌توان به تحولاتی که بر عرصه سیاست و ارتباطات میان دولت‌ها و ملت‌ها گذاشته است، اشاره کرد. در سال‌های اخیر جوامع درحال توسعه از جمله ایران در بافت اجتماعی خود با تغییرات فراوانی روبرو بوده‌اند که بی‌تردید یکی از عوامل مهم این تغییر، فضای مجازی می‌باشد؛ که با نقش اساسی خود فرصت مناسبی در اختیار گروه‌های اجتماعی گذاشته‌اند (خالصی و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۶۶ و ۱۶۷).

گسترش بی‌سابقه بهره‌گیری از تلفن‌های همراه هوشمند و البته به‌کارگیری نرم‌افزارهای متنوع شبکه اجتماعی در این نوع گوشی‌ها، به واسطه سهولت به‌کارگیری و البته هزینه‌های اندک آن، دسترسی کاربران به این فناوری و امکانات آن را به گونه‌ای حیرت‌آور افزایش داده است. با توجه به اهمیت، نقش، شکل و نوع تعاملات انسانی در شکل‌گیری هویت فردی و اجتماعی، هنجارهای حاکم بر کنش‌های افراد و در یک کلام فرهنگ یک ملت از یک‌سو و طراحی، گسترش و کنترل شبکه‌های اجتماعی مجازی از سوی مراجعی خاص و شناخته شده، همچنین جوان بودن نسبی جمعیت ایران و رونق بهره‌گیری از این وسایل ارتباطی در کشور، به نظر می‌رسد بررسی تأثیرات منفی و آسیب‌های شبکه‌های اجتماعی مجازی بر قدرت نرم فرهنگی جمهوری اسلامی ایران، به‌عنوان داعیه‌دار مبارزه با ظلم در جهان، با اهداف و آرمان‌هایی متعالی و در تلاش برای پایه‌گذاری تمدن نوین اسلامی، از اهمیتی بسیار برخوردار باشد (کاظمی، ۱۳۹۳: ۴).

بنابراین فضای مجازی به‌عنوان جدیدترین فناوری‌ها، نقش مهمی در آگاهی‌های سیاسی و شکل‌دهی تحولات داخلی کشورها داشته و به عنوان یکی از مهمترین ابزار و نمایش قدرت نرم نقش

مهمی در اقتناع و جذب مخاطب ایفاء می‌نماید (کریمی فرد، ۱۳۹۹: ۷۷) و همچنین تهدیدات غیرقابل-انکاری در ابعاد قدرت نرم برای کشورها به وجود آورده است. در دهه‌های اخیر، جمهوری اسلامی ایران به تجربیات متنوعی در زمینه فضای مجازی (شبکه‌های اجتماعی) دست یافته است ولی همچنان با چالش‌های متعددی در این زمینه روبرو است. تاکنون پژوهشی‌های اندکی با این رویکرد در ایران صورت گرفته و خلاء پژوهشی در این زمینه احساس می‌شود. لذا این پژوهش به دنبال بررسی نقش فضای مجازی در افزایش قدرت نرم (مطالعه موردی: جمهوری اسلامی ایران) است.

۱- فضای مجازی

فضای مجازی سایت‌هایی هستند که از یک سایت ساده مانند موتور جستجوگر با اضافه شدن امکاناتی مانند چت و ایمیل و امکانات دیگر خاصیت اشتراک‌گذاری را به کاربران خود ارائه می‌دهند. فضای مجازی، محل گردهمایی صدها میلیون کاربر اینترنت است که بدون توجه به مرز، زبان، جنس و فرهنگ، به تعامل و تبادل اطلاعات می‌پردازند. در واقع فضای مجازی برای افزایش و تقویت تعاملات اجتماعی طراحی شده‌اند. به طور کلی از طریق اطلاعاتی که بر روی پروفایل افراد قرار می‌گیرد مانند عکس کاربر، اطلاعات شخصی و علایق (که همه این‌ها اطلاعاتی را در خصوص هویت فرد فراهم می‌آورد) برقراری ارتباط تسهیل می‌گردد. همچنین شبکه‌های اجتماعی مجازی، نسل جدیدی از وب سایت‌های اینترنتی هستند. در این وب سایت‌ها، کاربران اینترنتی حول محور مشترکی به صورت مجازی با هم جمع می‌شوند و جماعت‌های آنلاین را تشکیل می‌دهند (نودهی، ۱۳۹۹: ۱۴). فضای مجازی که شامل فیس بوک، واتساپ، ولایبر، تلگرام و غیره است امروزه مخاطبان بیشتری از گروه‌های سنی مختلف را به خود جذب کرده است. علت استقبال بیش از حد از این شبکه‌ها، بهره‌گیری راحت و سریع‌تر از طریق به اشتراک گذاشتن مطالب با یکدیگر می‌باشد. دلیل موفقیت آن هم سادگی ایجاد فضا برای توسعه نرم‌افزاری، حریم خصوصی، تبادل عکس، فیلم، موسیقی، بازی، ارتباط با یکدیگر در هنگام انجام یک پروژه تحقیقاتی و غیره است که بستر مناسبی برای ارسال نظرات می‌باشد. این شبکه‌ها می‌توانند علاوه بر مفید بودن، مضراتی هم به همراه داشته

- 1- Facebook
- 2- WhatsApp
- 3- Viber
- 4- Telegram

باشد اما فواید آن بیشتر از مضراتش خواهد بود (ضرایبان و باقی‌زاده، ۱۳۹۶: ۲۶).

۲- فرصت‌ها و تهدیدات فضای مجازی

امروزه به مدد فناوری‌های نوین ارتباطی و اطلاعاتی انسان وارد جامعه جدیدی شده است که اساس آن را اطلاعات و ارتباطات تشکیل می‌دهد. این جامعه را جامعه اطلاعاتی نامیده‌اند. زیربنای این جامعه را فناوری اطلاعات و اینترنت می‌سازند. با ظهور اینترنت در اواخر دهه ۱۹۶۰ میلادی و گسترش بی‌رویه آن در چهار دهه بعد از آن، جامعه و انسان دچار تحولات فراوانی در حوزه‌های مختلف شده‌اند. از این‌رو جامعه اطلاعاتی را جامع‌های می‌دانند که در آن دسترسی به اطلاعات، افزایش یافته و اطلاعات اهمیت زیادی در زندگی روزمره پیدا کرده و سبب تغییراتی در ساختارهای زندگی شده است (عاملی، ۱۳۸۷: ۲۱). از دو دهه پیش تاکنون شبکه تارگستر جهانی با ارائه طیف بسیار وسیعی از امکانات، جامعه جهانی را دگرگون ساخته است. اینترنت فرصت دسترسی آسان به حجم زیادی از اطلاعات را به ما می‌دهد و ضمن ایجاد امکان برقراری ارتباط سریع همزمان و غیرهمزمان، فرصت‌های شغلی، آموزشی و سرگرمی را برای کاربران رو به افزایش ارائه کرده است (کاستلز، ۱۳۸۰: ۳۱).

این شبکه‌های اجتماعی درعین حال که فضاهایی هستند که در آن‌ها افراد، دوستان جدیدی پیدا می‌کنند یا دوستان قدیمی خود را در جریان تغییرات زندگی‌شان قرار می‌دهند، مکان‌هایی برای تبادل نظر هستند که در آن‌ها کاربران عقاید و نظرات خود را با هم به اشتراک می‌گذارند. این قابلیت که یک کاربر بتواند با امثال خود در کشورهای دیگر جهان ارتباط برقرار کند، باعث می‌شود تا این شبکه‌ها به مکانی تبدیل شوند که در آن‌ها ایده‌های جدید معرفی و بررسی می‌شوند. شبکه‌های اجتماعی و نرم‌افزارهای پیام‌رسان موبایلی، بخصوص آن‌هایی که کاربردهای معمولی و غیرتجاری دارند، مکان‌هایی در دنیای مجازی هستند که مردم خود را به‌طور خلاصه معرفی می‌کنند و امکان برقراری ارتباط بین خود و هم‌فکرانشان را در زمینه‌های مختلف مورد علاقه، فراهم می‌کنند. همه این فرآیندها، ذیل یک چارچوب و ساختار خاص اتفاق می‌افتد (کرپرو، ۲۰۱۱: ۲۱۹). این تحولات در حوزه‌های مختلف زندگی کاربر اتفاق می‌افتد: «ظهور شبکه‌های اجتماعی و فناوری‌های نوظهور با خود تغییرات اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی به همراه دارند؛ به‌نوعی که حتی سبک زندگی

جدیدی در محیط واقعی به وجود می‌آورند» (سلامی، ۱۳۹۲: ۲).

این تحولات به نحوی است که حتی بر تعاملات اجتماعی، کنشگری در دنیای واقعی، سرمایه اجتماعی، حضور در فضای اجتماعی - سیاسی و هویت، تأثیر گذاشته است. با توجه به حضور هم-جایی و هم‌زمانی این رسانه‌های جدید و پیامدهایی که استفاده از این فناوری‌ها بر حوزه‌های مختلف جامعه ما دارند، این رسانه‌های نوظهور فرصت‌ها و چالش‌هایی را برای جوامع به‌ویژه جامعه ایرانی و اسلامی ایجاد می‌کنند.

۳- قدرت نرم

قدرت یکی از اساسی‌ترین مفاهیم در عرصه بین‌الملل است و به طور سنتی به عنوان توانایی یک بازیگر خاص برای کنترل یا تأثیرگذاری بر دیگران و نتایج رویدادها تعریف می‌شود که ممکن است از جانب نیروهای نظامی و یا قدرت اقتصادی اعمال گردد (کاوایانی و همکاران، ۱۴۰۱: ۱۶۹). قدرت، توانایی تأثیرگذاری بر دیگران برای دستیابی به نتایجی است که شخص ترجیح می‌دهد، و این موضوع ممکن است با اجبار، پرداخت، یا جذب و متقاعد کردن صورت گیرد. (رئیس، نصراللهی کاسمانی و خیامی، ۱۴۰۱: ۵۹) «جوزف نای» نخستین کسی بود که از مفهوم قدرت نرم استفاده کرد (آهنگران، محمودی و حاجی زاده، ۱۴۰۱: ۳۷) نای اعتقاد دارد که قدرت، مانند آب و هواست، همه به آن مربوط هستند و درباره آن صحبت می‌کنند، اما عده کمی آن را درک می‌کنند (مایلی و مطیعی، ۱۳۹۵: ۱۹۱). او، موفقیت در سیاست‌های جهانی را مستلزم استفاده از قدرت نرم به‌همراه قدرت سخت می‌داند. نای این تعریف از قدرت را مبنای کار خویش قرار داده است: قدرت، توانایی ترغیب دیگران برای انجام آنچه شما می‌خواهید، می‌باشد. نای، اطلاعات را وجه بارز قرن اخیر می‌داند. از نظر او در عصر اطلاعات کشورهای صاحب قدرت هستند که فرهنگ و ایده‌های مسلط آن‌ها به هنجارهای جهانی تبدیل شده باشد. بدین ترتیب فرهنگ، سیاست‌های مقبول داخلی و خارجی و در اختیار داشتن ابزارهای ارتباطی به مثابه مؤلفه‌های شکل جدید قدرت (قدرت نرم) به حساب می‌آیند (عسگری، ۱۳۸۹: ۶۹). جوزف نای، قدرت نرم را توانایی جذب کردن می‌داند که اغلب در نهایت به رضایت منجر می‌شود (مایلی و مطیعی، ۱۳۹۵: ۱۹۱). برخلاف قدرت سخت که بیشتر مبتنی بر زور و تهدید و یا پاداش است، در قدرت نرم یک کشور به نتیجه مورد نظرش از طریق روش‌های غیرمستقیم دست می‌یابد. بر مبنای نظریه نای، ماهیت قدرت نرم بر مبنای شکل‌دهی

بر ترجیحات دیگران استوار است و این امر به گونه‌ای ناملموس و با استفاده از جاذبه‌های فرهنگی، ارزش‌ها و نهادهای سیاسی انجام می‌شود. البته قدرت نرم متفاوت از نفوذ می‌باشد، نفوذ می‌تواند مبتنی بر قدرت سخت، تهدید و یا پاداش باشد، اما قدرت نرم توانایی جذب کردن مبتنی بر رضایت است (عسگری، ۱۳۸۹: ۶۷).

اگر قدرت را به معنای توانایی تأثیرگذاری بر دیگران به منظور کسب نتایج دلخواه در نظر بگیریم، می‌توان گفت قدرت نرم عبارت است از توانایی کسب مطلوب از طریق «جاذبه» نه از طریق اجبار یا تطمیع. قدرت نرم توانایی شکل‌دهی، اثرگذاری و تعیین باورها و امیال دیگران است به نحوی که تضمین‌کننده‌ی اطاعت و فرمانبرداری آنان باشد. در نگاه جوزف نای قدرت نرم از قدرت سخت - به‌طور خاص قدرت اقتصادی و نظامی که به ترتیب مبتنی بر «مشوق‌ها» (هویج‌ها) و «تهدیدات» (چماق‌ها) هستند متمایز می‌شود (لوکس، ۲۰۰۱: ۹۰).

۴- منابع مولد قدرت نرم

نای از سه عامل به عنوان منابع مولد قدرت نرم نام می‌برد که عبارتند از: فرهنگ، ارزش‌ها و سیاست خارجی. البته نای هیچ‌یک از این سه مؤلفه را به صورت مطلق مطرح نمی‌کند بلکه برای آن‌ها شروطی قائل می‌شود. به زعم وی فرهنگ در صورتی که برای دیگران جذاب باشد، ارزش‌ها در صورتی که در داخل و خارج مورد توجه قرار گیرند و البته توسط اقدامات و رویه‌های ناهمخوان تضعیف نگردند و سیاست خارجی در صورتی که مشروع، درون‌گذارنده و دارای اقتدار اخلاقی به نظر آید، در زمره‌ی منابع قدرت نرم محسوب می‌شوند (نای، ۲۰۱۲: ۴). ذیلاً این منابع سه‌گانه با تفصیل بیش‌تری مورد بررسی قرار خواهند گرفت.

۴-۱- اول: فرهنگ

فرهنگ می‌تواند مولد قدرت باشد. اما باید پرسید آیا قدرت‌آفرینی خصوصیت ماهوی همه‌ی فرهنگ‌ها محسوب می‌شود و آیا جوامع بشری جملگی قادرند به پشتوانه‌ی فرهنگ خود بر یکدیگر اعمال قدرت نمایند؟ پاسخ نای به پرسش مذکور منفی است. وی شرط جذابیت را مطرح می‌کند و عقیده دارد فرهنگ کشوری را می‌توان قدرت‌آفرین نامید که در انظار مردمان دیگر کشورها جذاب

1. Lukes
2. Nye

باشد. البته باید توجه داشت که اولاً جذابیت منابع فرهنگی، ویژگی ذاتی محسوب می‌شود نه اکسپاتی. یعنی یک فرهنگ یا ذاتاً جذاب هست یا جذاب نیست و لذا نمی‌توان با فعالیت‌هایی مانند دیپلماسی عمومی منابع فرهنگی را به سهولت تغییر داد و به ذخایر آن افزود. ثانیاً جذابیت فرهنگ مطلق نیست بلکه بستگی به دریافت و تفسیر مخاطبان دارد. لذا ممکن است محصولات فرهنگی یک کشور در نظر مردمان جامعه‌ای جذاب و در نظر مردمان جامعه‌ی دیگر غیرجذاب باشد (هادیان و احدی، ۱۳۸۸: ۱۰۴-۱۰۳).

۴-۲- دوم: ارزش‌ها

ارزش‌های بنیادینی که یک دولت آن‌ها را پذیرفته و سرلوحه‌ی عمل خویش قرار داده است، در صورتی که جذاب باشند و در سطح بین‌المللی مورد توجه قرار گیرند، می‌توانند در نقش منابع مولد قدرت نرم ظاهر شوند. جوزف نای شماری از ارزش‌های آمریکایی مانند مردم‌سالاری، آزادی فردی، گشودگی و تحرک رو به بالا را برخوردار از چنین خصیصه‌ای می‌داند. به زعم وی این ارزش‌های قدرت‌آفرین در آینه‌ی فرهنگ عامه (مانند آزادی فردی)، رفتارها و سیاست‌های داخلی (مانند مردم‌سالاری)، نحوه‌ی عملکرد در نهادهای بین‌المللی (مانند گوش فرادادن به سخن دیگران) و سیاست‌های خارجی یک کشور (مانند پیشبرد صلح و حقوق بشر) متجلی می‌شوند (نای، ۲۰۰۲: ۹-۱۱).

۴-۳- سوم: سیاست خارجی

سیاست خارجی یک کشور و مجموع کنش‌ها و واکنش‌های آن در ارتباط با سایر کنشگران جهانی هم به‌عنوان یک منبع بالقوه‌ی مولد قدرت نرم قلمداد می‌شود. باید گفت سیاست خارجی دولت‌ها می‌تواند عملکردی دوگانه داشته باشد و به کاهش یا افزایش ذخایر قدرت نرم آنان بینجامد. بی‌شک اقدامات غیرمسئولانه، غیرعقلانی، سبک‌سرانه و نامشروع یک دولت در عرصه‌ی جهانی قدرت نرم آن را فروخواهد کاست اما اقداماتی که به گفته‌ی نای مشروع، درون‌گذارنده و برخوردار از اعتبار اخلاقی باشد، منجر به افزایش قدرت نرم دولت خواهد شد. وجه تمایز سیاست خارجی از دیگر منابع قدرت نرم (فرهنگ و ارزش‌ها) این است که نسبت به آن‌دو بیش‌تر قابلیت تغییر دارد. به نظر می‌رسد در خصوص ارتباط میان سیاست خارجی و قدرت نرم با یک معما روبرو هستیم (عسگری، ۱۳۸۹: ۶۹).

۵- منشأ قدرت نرم در فضای مجازی

قدرت همواره به شرایط و اوضاع و احوالی که رابطه با آن وجود دارد وابسته است و با تغییر اوضاع و شرایط ممکن است قدرت نیز از بین برود. قدرت نرم از جذابیت فرهنگ، ایده‌آل‌های سیاسی و سیاست‌های یک کشور ناشی می‌شود. به بیان ساده و در اصطلاح رفتاری؛ قدرت نرم قدرت جذابیت و منابع قدرت نرم دارایی‌هایی هستند که چنین جذابیت‌هایی را تعریف یا ایجاد می‌کنند. منابع قدرت نرم در ارتباط با متقاعد کردن است. به‌طورکلی منابع ملازم با قدرت سخت دربردارنده عناصری مادی و ملموس چون ثروت و زور است. منابع ملازم با قدرت نرم اما غالباً عواملی غیرمادی و ناملموس چون رسوم، انگاره‌ها، ارزش‌ها، فرهنگ و مشروعیت سیاست‌ها را در بر می‌گیرند. این مناسبات اما کامل نیستند. منابع ناملموسی نظیر میهن‌دوستی، روحیه و مشروعیت نیز به‌شدت بر بنیه جنگندگی و ظرف‌طلبی نظامی اثرگذارند. تهدیدات استفاده از زور نیز هرچند وجهی از قدرت سخت به حساب می‌آیند ناملموس‌اند. بنابراین با توجه به نکات گفته شده پژوهش‌گران قدرت را به دوگونه کلی تقسیم می‌کنند: ۱- قدرت سخت. ۲- قدرت نرم. قدرت سخت با منابع ملموس پیوند دارد و توسط روش‌های خشونت‌آمیز و اجباری اعمال می‌شود. هنگامی که فرد به کاری خلاف میلش وادار شده و آن را انجام می‌دهد از قدرت سخت استفاده شده است. نوع دوم قدرت که آن را قدرت نرم می‌نامند از طریق عادات، رسم‌ها، ایده‌آل‌ها و ایجاد جاذبه اعمال می‌شود. روش‌های قدرت نرم مبتنی بر ایجاد جاذبه و رغبت در افراد هستند. فردی یا سازمانی که استفاده از قدرت نرم را پیش می‌گیرد، خشونت را کنار گذاشته و ایجاد برنامه کار و عمل برای افراد را در دستور کارش قرار می‌دهد (قاضی‌زاده، ۱۴۰۱: ۱۷).

۶- فضای مجازی ابزاری برای ورود به قدرت نرم

استفاده از فضای مجازی ابزاری است برای ورود به قدرت نرم؛ زیرا نظام سلطه برای تحمیل اراده خود به‌جای استفاده از ابزارهای سخت‌افزارانه، جنگ نرم را با ایفای نقش ماهواره و اینترنت برای اشغال کشورها در دستور کار قرار داده است، به‌نحوی که ناکامی آمریکا در جنگ سخت و پرهزینه بودن آن، سبب تغییر رویکرد گردیده است. فضای سایبر یا فضای مجازی به‌عنوان کلید محیط الکترونیکی است که ارتباط افراد انسانی را با تکیه بر ابزارهای خاص الکترونیکی مخابراتی به‌صورت آسان و سریع برقرار می‌سازد. این محیط با کارویژه‌های معین خویش، بستر مناسبی را برای پیگیری و تبیین آنچه امروز به جنگ نرم مشهور است ایجاد می‌نماید. توانایی فضای سایبر در کنترل

و هدایت منازعات نرم باعث شده است، کشورهای سلطه گر حسابی ویژه را برای نقش آفرینی این براندازی (داخلی) در محیط مجازی در نظر بگیرند. به گونه‌ای که امروز عمده‌ترین ابزار هدایت جنگ نرم، همان فضای مجازی است. فضای سایبر، دارای شاخصه‌ها و ویژگی‌هایی است که آن را از سایر رسانه‌ها جدا نموده و به‌عنوان محور اصلی جنگ نرم قرار داده است. که به مهم‌ترین آن‌ها اشاره می‌کنیم؛ ۱ - جهانی و فرامرزی بودن: ویژگی منحصر به فردی که فضای سایبر را از دیگر رسانه‌ها جدا می‌سازد، همین بُرد جهانی است. این جهانی بودن با ارسال گسترده‌ی امواج ماهواره‌ای از یک نقطه‌ی خاص به سراسر جهان متفاوت است. علاوه بر محدودیت‌های خاص امواج ماهواره‌ای در مناطق مختلف و مشکلات فنی و محیطی آن، برنامه‌های ماهواره‌ای در یک نقطه‌ی مخصوص تولید و سپس انتشار می‌یابند. درحالی که در محیط مجازی اینترنت، امکان تولید جهانی فراهم است. ۲ - ویژگی فوق تصور دیگر در فضای مجازی: امکان ارتباط دو طرفه به‌صورت سهل و آسان است. به-عبارتی در این محیط امکان‌های خاصی ارتباط سریع و آسان کاربران، سرورها و مدیریت‌کنندگان را امکان پذیر می‌سازد. این ویژگی نیز در انواع دیگر رسانه‌ها با محدودیت‌ها و مشکلات خاصی رو به-روست. ۳ - جذابیت و تنوع، ویژگی دیگر فضای مجازی است: ضمن این که امکان بهره‌برداری از همه‌ی جذابیت‌های خاص رسانه‌ای مانند: فیلم، عکس و... همان‌طور که ذکر شد مشتری‌مداری محض در تنوع و جذابیت این محیط تأثیر به‌سزایی دارد. شاخصه‌های دیگری نیز این محیط را برای بهره‌گیری در عرصه‌ی جنگ نرم مهیا می‌نماید. ۴ - مخاطب خاص و تاثیرگذار: همین مسأله باعث شده که اینترنت و فضای مجازی نوعی مرجعیت فکری - سیاسی را برای کاربران خود ایجاد نماید. گرچه می‌توان ادعا کرد این امر در جوامعی با فراگیری کاربران، موضوعیت خود را تا حدودی از دست داده است. اما حداقل در ایران همچنان به‌عنوان یک نقش برای فعالین این عرصه تعریف می‌شود. ۵ - مسأله‌ی دیگر امکان عبور و عدم تقید به بخش مهمی از قوانین و محدودیت‌های رایج در سایر رسانه‌ها است: این امر به ویژه در محیط‌های غیررسمی بیشتر رایج است (رنجبران، ۱۳۹۸: ۳۶).

۷- ارتباط قدرت نرم و فضای مجازی

اکنون قدرت و اررگذاری فضای مجازی با دیگر رسانه‌های مکتوب قابل قیاس نیست و باید از این ظرفیت در ترویج فرهنگ، ایرانی و اسلامی استفاده کرد. فضای مجازی فرصتی برای درهم شکستن ابهت خوی اسلکراری، معرفی دفاع مقدس، فرهنگ، ایثار و شهادت و تقویت روحیه

مطالره گری و مقابله با شریخون فرهنگي است. ماهواره در جهان برای مخابره احرار فعال است که از این تعداد ۲۱۴ ماهواره منطقه آسیا و ۳۱ ماهواره به صورت شبانه‌روزی ایران را مورد بمراران ترلیغاتی قرار می‌دهد. در جهان ۲۰ هزار و ۳۷۴ شرکت تلویزیونی فعال وجود دارد که از این تعداد هفت هزار شرکت در ایران با زبان‌های زنده دنیا و گویش‌های گوناگون قابل دریافت است. دسیسه‌های دشمن با تبلیغات در این شرکت‌های معاند با فرهنگ‌سازی و عملکرد هوشمندانه در شرکت‌های اجلماعی خشی می‌شود. امکان دریافت ۴۰۷ شرکت مذهبی در ایران که به صورت شبانه‌روزی درحال تبلیغات فرقه‌های دینی و مذهبی متفاوت هستند، خود گواه توطئه دشمنان نظام جمهوری اسلامی ایران است. ۳۷۹ شرکت تلویزیونی با از بین بردن قرح زشتی‌ها، غیرت جوانان را مورد هدف قرار داده‌اند، آگاهی بخشی و ترین افکار عمومی راهکار ناهامه‌ردن دشمن در رسیدن به اهداف شومش است. حضور هوشمندانه دلسوزان نظام نیازمند آموزش است و نخستین قدم در این مرحله تحلیل صحیح و به‌موقع از حرمت‌ها و جریان‌سازی‌های دشمنان است. با توجه به اینکه دشمنان، لشکر سایبری علیه انقلاب اسلامی به راه انداخته‌اند، دلسوزان نظام نیز باید با راه‌اندازی فضای رسانه‌ای علیه دشمن، نقاط قوت و ضعف دشمن را شناخته و براساس آن تحلیل مناسب انجام دهند (شیرودی و صدرا، ۱۳۹۸: ۴۱).

۸- نقش فضای مجازی در قدرت نرم

قدرت به‌عنوان تضمین‌کننده امنیت ملی به دو نوع نرم و سخت تقسیم‌بندی می‌شود به‌دلیل معایب و مشکلات به‌کارگیری قدرت سخت که صورت بالفعل آن با نام جنگ سخت می‌توان از آن یاد نمود منتج به لشکر کشی و نظامی‌گری و تحمیل هزینه‌های گزاف به دولت‌ها می‌شود اما محاسن و مزایای به‌کارگیری قدرت نرم که از شاخص‌های این قدرت فضای سایبر و مجازی می‌باشد موید این موضوع است که مفاهیم قدرت و جنگ نرم پس از یک دوره انباشت مفاهیم و معانی آن‌ها در طول جنگ سرد در اواخر قرن بیستم و اوایل هزاره جدید به پارادیم غالب حوزه‌های مختلف تبدیل شده است. مفهوم قدرت از حالت سخت‌افزاری به کنش‌های نرم‌افزاری گرایش پیدا کرده است آرایش‌های نظامی و سیاسی پیرو مقولات فرهنگ واندیشه گردیده‌اند. توسعه فزاینده فناوری اطلاعات و ارتباطات و مشکلات روش‌های سخت و تاثیرگذاری سریع و عمیق قدرت نرم در ابعاد مختلف اقتصادی اجتماعی، سیاسی، نظامی و دیپلماسی با ظهور عصر مجازی، بیت‌ها و بایت‌ها،

سایت‌ها و... که فاصله بین میدان عمل و هدف نبرد را بسیار کم کرده است از مواردی است که باید مدنظر دولت‌ها قرار گیرد. اگر در گذشته این سازمان‌های بین‌المللی بودند که نقش حاکمیتی دولت‌ها را کمرنگ می‌کردند ولی امروزه رسانه‌ها پای را فراتر نهاده و نه تنها نقش حاکمیتی دولت‌های ملی را مورد تعرض قرار داده‌اند بلکه در صدد یکسان‌سازی بین‌المللی از گونه لیبرال آن هستند (مکی نژاداصفهانی و همکاران، ۱۳۹۱: ۳۱).

۹- کارکرد فضای مجازی در ثبات و توسعه سیاسی قدرت نرم

چهار تأثیر عمده رسانه‌ها بر ثبات و توسعه سیاسی عبارتند از:

الف- تغییر و تحول خواست‌های شهروندان

اولین عامل محاسباتی در معادله بیان شده برای تعیین میزان ثبات و توسعه سیاسی در هر کشوری، مجموع خواست‌های شهروندان است که رسانه‌ها می‌توانند به شیوه‌های گوناگون با ایجاد تغییر در گستره و یا اولویت هر خواست، نقش تعدیلی و یا شتاب‌دهنده ایفاء کنند.

ب- تغییر و تحول در کار ویژه‌های دولتی

تأثیرگذاری بر تصویر مردم از کارایی نظام سیاسی رسانه‌ها می‌توانند تصویر مردم از میزان کارایی دولت را دستخوش تغییر کنند و متحول سازند. در اینجا شاهد تفاوتی بین واقعیت‌ها و تصورها هستیم. بدین معنا که چه‌بسا رسانه‌ها بتوانند واقعیت‌ها را بهتر و یا بدتر از آن چه هستند، برای مردم به نمایش بگذارند که در هر دو حالت می‌تواند تأثیر مستقیمی بر ثبات و توسعه سیاسی داشته باشد. از این منظر دادن تصویری مثبت از کارویژه‌های دولت در کلیه الگوها ممکن است عاملی در تثبیت وضعیت سیاسی و ارائه تلقیای منفی از آن و زمینه‌ساز بروز عدم ثبات و توسعه سیاسی شود.

ج- ایفای نقش در ارائه ارزش‌های سیاسی و انسجام ایدئولوژیک

نحوه برخورد رسانه‌ها با باورها و اعتقادات شهروندان و کارگزاران، تأثیر به‌سزایی در نتیجه‌ی معادله ثبات و توسعه سیاسی در هر جامعه می‌تواند داشته باشد. هرگونه برخوردی که در نهایت به بی‌اعتمادی مردم به ارزش‌ها و رویگردانی آن‌ها منجر شود، می‌تواند تلاش‌های رسمی دولت را از ارزش واقعی‌اش دور سازد و حتی دولت‌های کارآمد را با خطر عدم ثبات و عدم توسعه مواجه کند. در جهت عکس آن تقویت انسجام ایدئولوژیک و طرح مناسب و متناسب با باورها، می‌تواند به جبران کاستی‌های احتمالی کمک کند و توسعه را در جامعه حفظ کند.

د - تثبیت یا ارائه الگوی نوین ثبات و توسعه سیاسی

رسانه‌ها می‌توانند در کنار سایر بازیگران سیاسی، با تلاش در زمینه تحقق الگویی تازه از ثبات و توسعه سیاسی، به کل جامعه خدمت کنند. به عبارت دیگر چه بسا جامعه در ظاهر به خاطر حاکمیت الگوی ثبات و توسعه سیاسی، نوعی ثبات و توسعه سیاسی را بیازماید ولی چون این الگوها پایدار نیستند، رسانه‌ها می‌توانند با اعمال حق نظارت خود، آن‌ها را به نمایش بگذارند و زمینه‌ی اعمال الگوی ثبات سیاسی را فراهم سازد (رجبی، ۱۴۰۱: ۳).

۱- شتاب‌بخشی: رسانه‌ها با اجرای کارویژه‌هایی هم‌چون بررسی و نقد، تحقیق و تفحص و یا اطلاع‌رسانی مناسب می‌توانند تصورات تازه‌ای را از زندگی و سیاست نزد مخاطبان خود ایجاد کنند که دولت‌ها را موظف به برآوردسازی آن‌ها می‌کند. بدیهی است که در صورت کاستی نظام سیاسی برای همراهی با این جریان، شکاف بین خواست‌ها و کارویژه‌ها بیشتر شده، ثبات و توسعه سیاسی به مخاطره می‌افتد.

۲- تعدیل: رسانه‌ها می‌توانند با نظارت مؤثر خود بر امور و رفتارهای سیاسی در کشور نقش تعدیلی خود را با تحدید و یا حتی کاهش میزان خواست‌های مختلف شهروندان به نمایش بگذارند، بدین ترتیب که می‌توانند توقعات را با بیان واقعیت‌ها تعدیل کنند. بدیهی است که کاهش و یا حفظ سطح خواست‌ها در جامعه، شکاف را بین خواست‌ها و کارویژه‌ها حاکم ساخته و یا حداقل از تعمیق آن‌ها مانع گردد (افتخاری، ۱۳۸۱: ۳۸).

۱۰- مؤلفه‌های قدرت در فضای مجازی

قدرت برقراری ارتباط پایدار در هر شرایط: توسعه فضای مجازی موجب شده بخش عمده‌ای از امور کشورداری و امور تجاری و اجتماعی مردم به این بستر وابسته شود از این‌رو هر کشوری می‌بایست توانایی برقراری ارتباط پایدار را برای امور حکومتی، اقتصادی و اجتماعی داشته باشد و بتواند در برابر حملات و یا تحریم‌های سایبری نیاز ارتباطی خود را تأمین کند.

قدرت صیانت از افکار عمومی: کشورهای صاحب قدرت رسانه‌ای در تخصص با دیگر کشورها سعی می‌کنند با استفاده از ظرفیت رسانه که بخش مهمی از آن شبکه‌های اجتماعی و رسانه‌های فعال در بستر فضای مجازی هستند، تصاویر موردنظر خود را در افکار عمومی کشور مورد

هجوم تولید کنند و از این طریق سرمایه اجتماعی حکومت مورد نظر را تضعیف نمایند. بعد مهمی از قدرتمندی در فضای مجازی توانایی در صیانت از افکار عمومی جامعه خود در برابر این حملات است. توسعه آگاهی‌ها، افزایش قدرت رسانه‌ای و... بخشی از این توانایی‌ها است.

قدرت تأمین نیازهای خدماتی: بخش مهمی از امور زندگی مردم وابسته به خدمات اینترنتی است، خرید و فروش، آموزش، تجارت، بازرگانی، سرگرمی و... بخشی از این نیازها هستند. ارائه‌دهندگان خدمات معمولاً علاوه بر ارائه خدمات سعی دارند فرهنگ و ارزش‌های مورد قبول خود را نیز بر کاربران تحمیل کنند. در برخی مواقع بین این ارزش‌ها و ارزش‌های مورد قبول کشور پذیرنده تضاد بوجود می‌آید در این صورت کشوری قوی کشوری است که بتواند خدمات مورد نیاز جامعه خود را بصورت پایدار تأمین کنند به طوری در برابر تحریم و یا تصمیم به عدم استفاده از یک خدمت بتوانند مستقلاً نیازمندی موردنظر را تأمین و به مردم خود خدمت ارائه دهند.

قدرت اعمال سیاست‌های داخلی: بخش مهمی از قدرت حکمرانی یک کشور در قدرت اعمال قوانین و سیاست خود در تمام جنبه‌ها است. از این رو توانایی یک کشور در اعمال قوانین و سیاست‌های خود بر خدمات و فعالیت‌های فضای مجازی رکن مهمی از قدرت است.

قدرت تحمیل اراده بر دشمن: فضای مجازی و رسانه‌های فعال در این بستر علاوه بر تهدیدات متصور، فرصت‌های گسترده‌ای را نیز به کشور برای انتشار حرف و فکر جدید و ارائه آن‌ها به جامعه جهانی می‌دهد. قدرت تحمیل اراده بر دشمن متکی بر توانایی نرم‌افزاری و رسانه‌ای جنبه مهمی از قدرت در فضای مجازی است (رجبی، ۱۴۰۱: ۵).

۱۱- فضای مجازی و قدرت نرم در نظام جمهوری اسلامی ایران

در سایه نظام جمهوری اسلامی ایران ما امروز نگاه الگوئی را از این مکتب الهی در تحولات جهان و چیدمان تحوکت جهانی شاهد هستیم به طوری که تحولات این کشور از حوزه تولید علم، تکنولوژی‌های مدرن، صنایع دفاعی، آموزشی و بهداشتی گرفته تا تحولات در همه حوزه‌ها مبنای حرمت آزادیخواهان جهان است. در طی ۴۰ سال گذشته انقلاب اسلامی ایران، همواره با انواع جنگ‌های دشمن مورد تهاجم قرار داشته است، جنگ سیاسی، نظامی، روانی، نامتعارف و سلاح‌های شیمیایی استفاده از عوام داخلی و ضدانقلاب، تحریک همسایگان و دشمنان خارجی، اما دشمن همچنان در صدد ضربه‌زدن به نظام اسلامی است و از هر روزنه و یا هر دسیسه و نقشه‌ای به‌دنبال

اهداف خویش است و در آخرین اقدام به‌طور رسمی جنگ نرم را در عرصه‌های جدید مانند فضای مجازی طراحی و به اجرا گذارده است. کمیته نیروهای مسلح مجلس نمایندگان امریکا در لایحه بودجه سال ۲۰۱۰ پناگون برای براندازی نرم و شبکه‌سازی اینترنتی بودجه ۵۵ میلیون دلاری تصویب کرد. این بودجه و سیاست‌های مندرج در آن، بیانگر تغییر عملی، رویکرد جنگ، سخت به جنگ نرم علیه نظام جمهوری اسلامی ایران است. با عنایب به تأکیدات فرماندهی معظم قوا نظام با مجهز بودن به عنصر بصیرت همان‌طورکه در دوران دفاع مقدس از عهده ماموریت‌های حساس خویش برآمد، اکنون نیز با مجهز بودن به عنصر بصیرت همان‌طورکه در دوران دفاع مقدس از عهده مأموریت‌های حساس خویش برآمد، اکنون نیز با مجهز شدن به سلاح فناوری اطلاعات می‌تواند به انتظارات فرماندهی معظم قوا و ملت مسلمان وظیفه همیشگی خود یعنی پاسداری از اسلام و انقلاب اسلامی عمل نماید که در این راه نیاز به برخی اقدامات می‌باشد که ازجمله آن‌ها:

نشر فرهنگ و ارزش‌های انقلاب اسلامی، بسیج و دفاع مقدس در فضای سایبری

مقابله با تهدید نرم در فضای سایبری

اسلفاده بهینه از توانمندی‌های بسیجیان در فضای مجازی و هدایت و سامان‌دهی آنان در

راستای اهداف انقلاب اسلامی

انجام ماموریت‌های ویژه در فضای مجازی و جلوگیری از کارشکنی‌ها و ایرادات امنیتی در

فضای مجازی

وبلاگ نویسی دینی و تعالی بخشی اسلامی

همکاری‌های متخصصان هنری

اشاعه موازین و مرانی حجاب اسلامی

رفع شرکات و جبران خلاءهای موجود در این حوزه فضای مجازی برای تأثیر در افکار

عمومی دانشگاه و جامعه

کاهش نقش مخرب دشمنان در فضای مجازی

اطلاع‌رسانی به‌موقع، حجیم و مؤثر از طریق اینترنت

ایجاد فضای مناسب و مطلوب برای افکار عمومی، دانشگاه و جامعه (شیرودی و صدرا،

۱۳۹۸: ۴۴-۴۲).

کارکرد قدرت نرم و فضای مجازی در جمهوری اسلامی ایران

یکی از حوزه‌های مهم حیات بشری هویت فردی گروهی و ملی انسان‌ها و تأثیر آن بر روابط اجتماعی است و وجود هر نوع چالشی در بنیان‌های هویتی یک کشور می‌تواند تأثیرات بسیار زیادی بر فرایند سیاست‌گذاری داخلی و خارجی گذاشته و آن را با چالش روبرو نماید. کشور ایران جامعه‌ای چند قومی است که توسعه فن‌آوری‌های ارتباطی می‌تواند زمینه همگرایی یا واگرایی را فراهم نماید. وضعیت خاص کشور و جامعه ایران باعث شده است برخی جوانان به مهاجرت به غرب و بی‌تفاوتی و حتی تنفر نسبتاً شدید به علایق فرهنگ سنتی خود تمایل یابند (سحابی و آقابیک پوری، ۱۳۸۹: ۱۳۶). علاوه بر این حداقل در مطالعات مختلف که در رابطه با وضعیت هویت خواهی بخشی از اقوام ایرانی از جمله کردها انجام شده است نتایج حاکی از اولویت هویت قومی و حتی «اولویت هویت فراملی» بر هویت ملی است (شفیع‌نیا، ۱۳۹۲: ۷۵-۹۴) توسعه فرایندهای ایستگاه‌ها و شبکه‌های ماهواره‌ای گردی، به شکل‌گیری اجتماعات مجازی قومی با درون‌مایه‌های ملیت‌گرایانه، بین‌المللی شدن مسئله کرد و تشدید روابط بین فرهنگی اجتماعی و اقتصادی کردها منجر شده است. رویدادها و تحولات مذکور تغییرات شگرفی در عرصه مناسبات اجتماعی کردها در سطوح درون جامعه‌ای و فراجمعه‌ای به دنبال داشته و به تبع آن ابعاد و سطوح تعلقات جمعی کردها را دستخوش دگرگونی ساخته است. براساس نگاه موجود در مناطق قومی، کردها از جمله اقوامی می‌باشند که در چهار کشور ترکیه، ایران، سوریه و عراق حضور دارند و در تلاش‌اند تا با فعالیت در فضای مجازی امکان حفظ و ترویج انگاره‌های هویتی و فرهنگی خود را حفظ نمایند (مبارکشاهی، ۱۳۹۲: ۵) در سال‌های اخیر شاهد ظهور بسیاری از سایت‌ها، کانال‌ها و شبکه‌های اجتماعی با تمایلات قوم‌گرایانه گردی در استان‌های کردستان و کرمانشاه و ایلام بوده‌ایم اگر پیش‌تر نوشتن با زبان و نگارش کردی امری نامانوس جلوه می‌کرد؛ اینک تعداد وبلاگ‌ها و سایت‌های کرد زبان به شدت افزایش یافته است.

از آن‌جا که نظام حاکم بر ایران از جنبه‌های مختلفی از جمله تعارض ایدئولوژیکی، پیگیری اهداف متفاوت در نظام بین‌الملل و سیاست ویژه منطقه‌ای در برابر آمریکا چالشی عمل می‌کند؛ زمینه‌های خصومت این کشور با جمهوری اسلامی همچنان پایدار خواهد بود. ابزارهای مقابله با ایران، علاوه بر تهدیدهای سخت استفاده از قدرت نرم است که از دیدگاه «نای» بر قدرت فضای مجازی و متقاعدسازی تکیه دارد؛ در این قدرت «فوکویی»، دیگر نیاز چندانی به کاربرد جنگ سخت برای نیل به اهداف ضرورت ندارد. بنابراین فضای مجازی با در اختیار داشتن قوی رسانه‌ای و جهت دادن قدرت نرم و ایجاد هژمونی فرهنگی و ارزشی هویت و عرصه ذهن‌ها را تحت تأثیر قرار

داده و افکار و اندیشه‌های خود را درون سلول‌های جامعه رسوخ می‌دهند. آن‌ها با ایجاد هویت‌های نوین امکان یافته‌اند با مدیریت نرم‌افزاری و گفتمانی خود و برخی بدافزارهای مخرب، آرام آرام امنیت ملی و هویت‌های ملی و سستی را تهدید کنند و با پخش و انتشار اخبار و برنامه‌های مختلف، زمینه کاهش مشروعیت نظام سیاسی حاکم و تغییر رفتاری یا شکلی آن را فراهم نمایند.

نتیجه‌گیری

دیپلماسی در نظام بین‌الملل کنونی از لحاظ ترکیب، هدف و موضوع دست‌خوش دگرگونی‌های اساسی شده است. یکی از مهم‌ترین مولفه‌های تاثیرگذار بر این تغییر، فضای مجازی است. امروزه سخنرانی‌های سران کشورها به شکل جهانی انعکاس می‌یابد و عکس‌العمل‌هایی را به دنبال دارد. دولت‌مردان بدون متن سخنرانی نمی‌کنند و همواره درمقابل دوربین رفتاری صحیح از خود نشان می‌دهند.

در مقوله قدرت نرم با مقایسه آمار و ارقام اعلام شده در موضوعات مختلف اعم از افزایش تعداد کاربران، افزایش تعداد سایت‌ها، افزایش تعداد مخاطبان سایبر در مقایسه با دیگر رسانه در یک دوره ۴۰ ساله و در نهایت روند رو به رشد این فضا در ایران به نظر می‌رسد سرمایه‌گذاری فزاینده‌های در این عرصه (مجازی) برای جلوگیری از آسیب‌های امنیتی داخلی و خارجی در کوتاه مدت و درازمدت در مقوله‌های مختلف سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و دیپلماسی و سایر آن تأثیر بسزایی خواهد داشت.

به عبارتی امروزه کسی را قدرتمند می‌دانند که بتواند اراده خود را در سطح جهانی تکثیر کند و بتواند جامعه جهانی متکثر را تابع منطق قدرت و اراده خود قرار دهد و این آرزو و یا هدف، جز در فضای مجازی امکان تحقق ندارد. اگر امروز یک میلیارد جمعیت دنیا در فیس‌بوک عضو می‌شوند، این، عضویت در یک نظام قدرت است. در محیط مجازی، قدرت‌های کوچک جایگاهی ندارند، بنابراین تولید وبگاه‌ها و وب‌نوشت‌های انبوه و ضعیف، هیچ مشکلی را حل نمی‌کند. باید در طراحی فضای مجازی، ج.ا.ایران در پی ایجاد قدرت بزرگ مجازی در پرتو یکپارچه‌سازی فعالیت در فضای مجازی و طراحی نهادهای یکپارچه فرهنگی در این فضا، براساس نیازهای فرهنگی، سیاسی و اقتصادی بومی بود. این حقیقت غیرقابل انکار است که فضای مجازی با وجود تهدیدهای متصور فرصت‌های مغتنمی را برای معرفی توان‌ها و قابلیت‌های فرهنگی، ایجاد و افزایش سرمایه

اجتماعی از طریق بهبود و سلامت ارتباط‌های اجتماعی افراد، آگاه‌سازی و آموزش‌های اجتماعی و درنهایت، تولید قدرت نرم در اختیار ملت‌ها و دولت‌ها قرار داده است و جای ایران نیز می‌تواند با ظرفیت‌سازی و مدیریت هوشمند، به بازتولید قدرت نرم در این فضا اقدام نماید.

بنابراین رسانه‌های جدید ارتباطی به‌عنوان ابزارهای استراتژیک «قدرت نرم»، به یکی از مهم‌ترین مولفه‌های برتری سیطره سیاسی و فرهنگی تبدیل شده‌اند. در این ارتباط جمهوری اسلامی ایران در معرض انواع برنامه‌های سایبری قرار گرفته که این امر منجر به خلق رویدادها و تغییراتی در ابعاد سیاسی، اجتماعی کشور شده است. و تغییرات ژرف و گسترده‌ای را در ابعاد اجتماعی، فرهنگی و سیاسی در ایران ایجاد کرده است که مدیریت آن‌ها نیازمند راهبردهای ویژه‌ای در شیوه حکمرانی و سیاست‌گذاری است.

با گسترش روزافزون کاربرد تکنولوژی‌ها، وسعت دسترسی به اینترنت نامحدود می‌شود و لذا موقتی شدن کاربرد هرگونه اعمال محدودیتی باید به آگاه‌سازی و مصون‌سازی کاربران اقدام کرد تا خودشان به گزینشگران خلاق فعال تبدیل شوند. فضای مجازی در ایران فرصت‌ها و تهدیداتی دارد، ولی با برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری صحیح می‌توان تهدیدات این فضا را به فرصت تبدیل نمود. با این نگاه، راهبردهای پیشنهادی نیز عبارت است از:

انجام اقدام‌های پژوهش‌محور و ساخت عقبه‌های علمی برای تولید ایده و انتشار محتوا در فضای مجازی و پرهیز از فعالیت‌های مقطعی و سطحی.

کاهش اقدام‌های تصدی‌گرایانه دولتی و افزایش سطح مشارکت‌های مردمی برای مدیریت شرکت‌های اجتماعی و بهره‌گیری بهینه از ظرفیت‌های جامعه.

ایجاد فرایند ورود به فضای مجازی در سطوح اشراف اطلاعاتی، خشتی‌سازی اقدامات مخرب، مصون‌سازی و مصونیت بخشی مخاطبان، نشر فرهنگ توحیدی، دینی و انقلابی.

منابع

- آزادی، افشین، ترابی، محمد و حیدرپور، ماشاءالله (۱۳۹۹). جمهوری اسلامی ایران و فضای مجازی؛ راهکارهایی برای حل چالش‌ها، مطالعات دفاع مقدس، ۶(۳)، ۱۴۷-۱۷۸.
- افتخاری، اصغر (۱۳۸۱). مراحل بنیادین مطالعات امنیت ملی، تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- آهنگران، محمد رسول؛ محمودی، محمدرضا و حاجی‌زاده، فاطمه (۱۴۰۱). بررسی مبانی تالیف قلوب و نقش آن در تعمیق قدرت نرم حاکمیت اسلامی با تاکید بر فضای مجازی، مطالعات قدرت نرم، ۱۲(۲۸)، ۳۵-۵۵.
- خالصی، پروین؛ بابایی، محمداقبر و مظاهری، محمدمهدی (۱۳۹۸). چالش‌ها، فرصت‌ها و اثرات سیاسی فضای مجازی در نظام جمهوری اسلامی ایران، پژوهش‌های سیاسی جهان اسلام، ۹(۴)، ۱۶۵-۱۸۸.
- خلف زاده، رشید؛ خوزین، حسن و شریفی، منوچهر (۱۴۰۰). راه‌های مقابله با نفوذ فرهنگی دشمن از منظر مقام معظم رهبری (مدظله العالی)، مطالعات دفاع مقدس، ۷(۱)، ۱۵۹-۱۸۱.
- رجبی، علی محمد (۱۴۰۱). رابطه قدرت و رسانه- ابعاد قدرتمندی در فضای مجازی، قابل دسترسی در سایت <https://virgool.io/CommunicationScience>
- رنجبران، داود (۱۳۸۸). جنگ نرم، تهران: ساحل اندیشه.
- رئیس، مریم؛ نصراللهی کاسمانی، اکبر و خیامی، عبدالکریم (۱۴۰۱). جایگاه بازدارندگی رسانه‌ای در صدا و سیما و مولفه های قدرت نرم، مطالعات قدرت نرم، ۱۲(۳۱)، ۵۵-۷۳.
- سبحانی فر، علی (۱۴۰۰). ارائه الگو دفاع نرم سیاسی جمهوری اسلامی ایران مبتنی بر گفتمان امام خامنه ای (مدظله العالی)، مطالعات دفاع مقدس، ۷(۳)، ۶۹-۸۹.
- سحابی، جلیل و آقاییگ پور، هاشم (۱۳۸۹). بررسی تاثیر بعد فرهنگی جهانی شدن و رابطه آن با هویت قومی (مطالعه موردی جوانان شهرستان بوکان)، مطالعات ملی، ۱۱(۱)، ۱۳۵-۱۵۴.
- شفیع‌نیا، عباس (۱۳۹۲). پیامدهای شبکه‌های اجتماعی مجازی، مطالعه موردی هویت ملی و هویت قومی کردها، فرهنگ ارتباطات، ۳(۱۱)، ۶۲-۸۳.
- شیرودی، محمدسجاد و صدرا، علیرضا (۱۳۹۸). جهانی‌گرایی، فضای مجازی و قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران، مطالعات آسیای جنوب غربی، ۲(۷)، ۲۵-۵۴.

ضرابیان، فروزان و باقی‌زاده، محمود (۱۳۹۶). بررسی نقش شبکه‌های اجتماعی مجازی در یادگیری مادام‌العمر دانش‌آموزان (نمونه موردی: دانش‌آموزان مقطع متوسطه منطقه یک قزوین)، نهمین کنفرانس بین‌المللی روان‌شناسی و علوم اجتماعی، تهران، شرکت همایشگران مهر اشراق. عاملی، سعیدرضا (۱۳۸۷). مطالعات شهر مجازی تهران: رویکرد تحلیلی به فضاهاى عمومی، تهران: انتشارات قلم.

عسگری، محمود (۱۳۸۹). رویکردی انتقادی به نظریه قدرت نرم، راهبرد دفاعی، ۸ (۲۸)، ۶۱-۸۶. قاضی‌زاده، علیرضا (۱۴۰۱). قدرت نرم و شبکه‌های اجتماعی، چاپ ۱، تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی. قرشی، سید مهدی؛ ابراهیمیان، حجت‌الله و رنجبر، مقصود (۱۴۰۰). چالش جهانی شدن برای نظریه حقوق شهروندی در گفتمان انقلاب اسلامی و قوه قضاییه جمهوری اسلامی ایران، جامعه‌شناسی سیاسی انقلاب اسلامی، ۲ (۴)، ۱۴۵-۱۶۴.

کاویانی، محمد؛ امیری، علی؛ مطلبی، مسعود و مهکویی، حجت (۱۴۰۱). سازمان صدا و سیماى جمهوری اسلامی ایران و کاربست قدرت نرم در همگرایی اقوام ایرانی؛ مورد مطالعه شبکه تلویزیونی شما، مطالعات قدرت نرم، ۱۲ (۲۹)، ۱۶۳-۱۸۷.

کریمی فرد، حسین (۱۳۹۹). پاندومی کرونا: قدرت نرم؛ نقش و کارکرد رسانه و افکار عمومی (با تاکید بر ایران و آمریکا)، مطالعات قدرت نرم، ۱۰ (۲۲)، ۷۷-۱۱۳.

کاستلز، امانوئل (۱۳۸۰). عصر اطلاعات اقتصاد جامعه و فرهنگ (ظهور جامعه شبکه‌های)، ترجمه احمد علی قلیلیان و افشین خاکباز، تهران: نشر طرح نو.

کاستلز، امانوئل (۱۳۸۰). عصر اطلاعات، قدرت هویت، ترجمه حسن چاوشیان، تهران: طرح نو. کاظمی، مهدی (۱۳۹۳). بررسی تاثیرات آسیب‌های شبکه‌های اجتماعی مجازی بر قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران، مطالعات عملیات روانی، ۱۲ (۴۱)، ۴-۳۱.

مایلی، محمدرضا و مطیعی، مریم (۱۳۹۵). قدرت نرم در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران، مطالعات روابط بین‌الملل، ۹ (۳۵)، ۱۸۹-۲۰۸.

مکی، شادی؛ ملکیان، نازنین و هاشم‌زهی، نوروز (۱۴۰۰). نقش فضای مجازی در فرایند قانونگذاری مجلس شورای اسلامی، مطالعات قدرت نرم، ۱۱ (۲۴)، ۲۶۱-۲۸۷.

مکی نژاد اصفهانی، محمدرضا؛ جعفری‌نژاد، مسعود و افشار، محمدمهدی (۱۳۹۱). نقش فضای مجازی در قدرت نرم، دانش سیاسی و بین‌الملل، ۱ (۴)، ۳۱-۴۸.

- موسوی، سید محمدرضا؛ ابطحی، سیدمصطفی؛ مطلبی، مسعود و بیات، بهرام (۱۳۹۹). چندپارگی فرهنگی و توسعه سیاسی ایران معاصر، پژوهش‌های انقلاب اسلامی، ۹(۲)، ۱۵۵-۱۷۴.
- نودهی، زهرا (۱۳۹۹). تاثیر شبکه‌های اجتماعی بر یادگیری خودتنظیمی و مهارت‌های اجتماعی دانش‌آموزان دختر دوره متوسطه اول ناحیه یک شهرستان ساری. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد ساری، دانشکده علوم انسانی، رشته مدیریت آموزشی.
- هادیان، ناصر و احدی، افسانه (۱۳۸۸). جایگاه مفهومی دیپلماسی عمومی، روابط خارجی، ۱(۳)، ۸۵-۱۱۸.
- Carreiro, E. (2010). "Electronic Books: How Digital Devices and Supplementary New Technologies are Changing the Face of the Publishing Industry" *Pub Res Q*, 26.
- Lukes, S. (2007). *Power and the Battle for Hearts and Minds: On the Bluntness of Soft Power*. in Felix Berenskoetter and M. J. Williams (Eds.), *Power in World Politics*, London and New York: Routledge.
- Nye, J. S. (2010). *The Future of Soft Power in US Foreign Policy*. in Inderjeet Parmar and Michael Cox (Eds.), *Soft Power and US Foreign Policy: Theoretical, Historical and Contemporary Perspectives*, London and New York: Routledge.
- Nye, J. S. (2002). *The Paradox of American Power: Why the World's Only Superpower Can't Go It Alone*, Oxford University Press.